

УДК: 33-049.5:330.34+316.42/.43]061.1ЄС

Лілія Михайлишин

доктор економічних наук, професор,
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ, Україна
liliia.mykhailyshyn@pnu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0001-7944-5317

Ольга Захарова

кандидат економічних наук, доцент
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ, Україна
olha.zakharova@pnu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-8718-0205

Dodu-Gugea Larisa

PhD (Economics), Assoc. Prof.,
Academy of Economic Studies of Moldova, Chisinau, Moldova,
dodu-gugea.larisa@ase.md
ORCID ID: 0000-0003-4677-7053

Ольга Григорів

кандидат економічних наук, доцент,
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ, Україна
olha.hryhoriv@pnu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0001-8945-6124

Катерина Фомін

кандидат педагогічних наук, доцент,
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ, Україна
kateryna.fomin@pnu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0001-6005-7357

БЕЗПЕКОВІ ВИМІРИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТА СТІЙКОСТІ КРАЇН ЄС

Liliia Mykhailyshyn

Dr. Sc. (Economic) Prof.,
Vasyl Stefanyk Carpathian National University, Ivano-Frankivsk, Ukraine

Olha Zakharova

PhD (Economics),
Assoc. Prof.
Vasyl Stefanyk Carpathian National University, Ivano-Frankivsk, Ukraine

Dodu-Gugea Larisa

PhD (Economics), Assoc. Prof.,

Academy of Economic Studies of Moldova, Chisinau, Moldova

Hryhoriv Olha

PhD (Economics), Assoc. Prof.,

Vasyl Stefanyk Carpathian National University, Ivano-Frankivsk, Ukraine

Kateryna Fomin

Ph.D (Pedagogic), Assoc. Prof.,

Associate Professor the International Economic Relations Department

Vasyl Stefanyk Carpathian National University, Ivano-Frankivsk, Ukraine

SECURITY DIMENSIONS OF THE EU COUNTRIES' SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT AND RESILIENCE

Анотація. Розділ присвячено дослідженню актуального підходу до формування системи економічної безпеки в рамках Європейського Союзу, що втілено в основі Стратегії економічної безпеки ЄС (2023). Визначено характерні риси, ключові фокуси, напрями стратегічного бачення забезпечення економічної безпеки ЄС на наднаціональному рівні. Підкреслено застосування ризик-орієнтованого підходу до формування моделі європейської економічної безпеки, в рамках якого визначено 4 ключові ризики економічній безпеці: ризики для стійкості ланцюгів постачання; ризики для об'єктів критичної інфраструктури, кібербезпеки; ризики, пов'язані з технологічною безпекою та витоком технологій; ризики, пов'язані з використанням економічних залежностей або економічним примусом. Систематизовано ключові інструменти та заходи, що запроваджує ЄС з метою протистояння ризикам та подолання вразливостей (модель оцінки ризиків, визначення критично важливих технологій, скринінг іноземних інвестицій, моніторинг зовнішніх інвестицій, регулювання експорту товарів подвійного використання та інші). Проаналізовано глобальні виклики європейській безпеці, що посилюються у зв'язку із зовнішніми залежностями, посиленням глобальної конкурентоспроможності країн-партнерів, геополітичними та гео економічними трансформаціями. Виокремлено внутрішні протиріччя, які підривають економічну стійкість європейської економіки, включаючи політичну фрагментацію, інституційну недостатність, демографічні тенденції, міграційні виклики, технологічні та енергетичні залежності, слабкість економічного зростання тощо. На основі проведеного аналізу запропоновано визначення європейської моделі економічної безпеки, що представляє собою інституціалізовану систему багаторівневої координації, яка базується на економічній інтеграції (єдиний ринок, євროзона), регуляторному мультицентризмі (інститути ЄС, національні уряди, ЄЦБ), соціальній відповідальності (високі стандарти праці, якості життя, охорони довкілля, соціального забезпечення), стратегічному плюралізмі (торгівля, інвестиції, технології та інновації, енергетика, цифровий розвиток).

Ключові слова: економічна безпека, виклики безпеці, ризики, зовнішні та внутрішні загрози, стійкість, вразливість.

Abstracts. *The chapter is devoted to the research of the current approach to the formation of the economic security system within the European Union, which is embodied in the EU Economic Security Strategy (2023). The authors identify the characteristic features, key pillars, and directions of the strategic vision of enhancing the EU economic security at the supranational level. The implementation of a risk-oriented approach to the formation of the European economic security model is emphasized, in the framework of which some key risks to economic security are identified: risks to the stability of supply chains; risks to critical infrastructure and cybersecurity; risks associated with technological security and technology leakage; risks associated with the use of economic dependencies or economic coercion. The key instruments and measures introduced by the EU to respond to risks and overcome vulnerabilities (risk assessment model, identification of critical technologies, foreign investment screening, monitoring of foreign investment, regulation of exports of dual-use goods, etc.) are systematized. Global challenges to European economic security are analyzed, which are increasing due to external dependencies, strengthening of global competitiveness of partner countries, geopolitical and geo-economic transformations. The chapter highlights the internal contradictions that undermine the economic sustainability of the EU economy, including political fragmentation, institutional insufficiency, demographic trends, migration challenges, technological and energy dependences, weak economic growth, etc. Based on the analysis, the author proposes a definition of the European model of economic security, which is an institutionalized system of multilevel coordination based on economic integration (single market, euro area), regulatory multicentrism (EU institutions, national governments, ECB), social responsibility (high standards of labor, quality of life, environmental protection, social security), and strategic pluralism (trade, investment, technology and innovation, energy, digital development).*

Keywords: *economic security, security challenges, risks, external and internal threats, resilience, vulnerability.*

Вступ. Сучасна глобальна система знаходиться у стані глибокої трансформації, що зумовлено посиленням геополітичної напруженості, економічної конкуренції між провідними світовими центрами сили та підривом існуючих механізмів міжнародної взаємодії. Відповіддю Європейського Союзу на ці виклики стало формування стратегії економічної безпеки як частини нової парадигми забезпечення стійкості, стратегічної автономії та глобальної конкурентоспроможності. В умовах зростаючої залежності від зовнішніх ринків, технологій та критичної інфраструктури, країни ЄС стикаються з необхідністю переосмислення підходів до економічної безпеки.

Економічна безпека набуває визначального значення в контексті формування стратегічної автономії ЄС. Залежність від імпорту критичних товарів, технологічна відставання у низці напрямів, фрагментарність внутрішнього ринку та енергетична вразливість на фоні посилення глобальної конкуренції в цілому знижують здатність ЄС ефективно реагувати на зовнішні шоки. Це актуалізує необхідність дослідження безпекових вимірів розвитку європейського середовища через аналіз стратегічного планування у сфері безпеки на наднаціональному рівні, оцінку внутрішніх та зовнішніх ризиків, вивчення особливостей формування дієвих механізмів забезпечення

економічної безпеки, що є вкрай важливими для європейської системи безпеки та формують засади стійкості та міжнародної конкурентоспроможності як країн-членів ЄС, так і інших європейських країн, зокрема України.

Основні результати. Внаслідок появи та інтенсифікації глобальних викликів, пов'язаних із торговельною війною між США та Китаєм, пандемією, війною Росії проти України, розгортанням міграційної кризи, зростанням залежності від поставок критично важливих товарів, посилились уразливості європейських країн у вимірах глобальних ланцюгів поставок, доступу до ринків та лідерства в критичних технологіях, що обумовила необхідність розробки комплексної стратегії економічної безпеки, спрямованої на зменшення цих вразливостей та ризиків.

Європейська стратегія економічної безпеки «An EU approach to enhance economic security» (2023 р.) спрямована на захист економічних інтересів і цінностей ЄС у мінливому глобальному середовищі, подолання нових економічних ризиків, що виникають через зростання геополітичної напруженості, глобальну конкуренцію та стрімкі технологічні зміни [1]. Стратегія передбачає частковий відхід від традиційних принципів вільного ринку в намаганні протистояти несправедливій торговельній практиці Китаю. Новий підхід ЄС не означає перехід до протекціоністської політики, але передбачає розширення ролі держави в моніторингу та регулюванні торгівлі та інвестиційних потоків, особливо тих, що стосуються чутливих технологій. Ключовим аспектом стратегії стає досягнення компромісу між економічною відкритістю та безпекою та взаємодоповнення економічних інтересів та інтересів безпеки, що втілено в ключову принципі стратегічного підходу ЄС «as open as possible, as closed as necessary».

Метою розробки стратегії є забезпечення основи для надійної оцінки та управління ризиками для економічної безпеки на рівні ЄС, національному та бізнес-рівнях, що особливо актуально в поточний період часу, коли ці ризики швидко розвиваються та зливаються з проблемами національної безпеки, отже відповідно впливають на стан безпеки.

Особливістю нового стратегічного підходу до управління економічної безпекою ЄС є використання ризик-орієнтованого підходу, в рамках якого в Стратегії виокремлені чотири ключові ризики стійкості розвитку ЄС, а саме: ризики для стійкості ланцюгів постачання; ризики для об'єктів критичної інфраструктури, кібербезпеки; ризики, пов'язані з технологічною безпекою та витоком технологій; ризики, пов'язані з використанням економічних залежностей або економічним примусом (табл. 1).

Стратегія передбачає три фокуси (pillars) зміцнення європейської економічної безпеки, а саме через (1) сприяння підвищенню конкурентоспроможності ЄС шляхом зміцнення Єдиного ринку, підтримки сильної та стійкої економіки, інвестування в навички та розвиток дослідницької, технологічної та промислової бази ЄС; (2) забезпечення захисту від ризиків економічної безпеки за допомогою низки існуючих політик та інструментів та розробки нових; (3) розвиток співробітництва у сфері забезпечення економічної безпеки з якомога ширшим колом партнерів з метою зміцнення економічної безпеки, в тому числі шляхом просування і доопрацювання торговельних угод, зміцнення інших партнерств, зміцнення міжнародного економічного порядку [8].

Таблиця 1

Ризики економічній безпеці ЄС та заходи управління ризиками

Ризики, що визначено у Стратегії економічної безпеки ЄС	Заходи управління ризиками
Ризик для стійкості ланцюгів постачання, включаючи енергетичну безпеку	Розробити аналіз стратегічних залежностей ЄС, зосередившись на залежностях, які можуть бути використані в геополітичних цілях
Ризики для об'єктів критичної інфраструктури, кібербезпеки	Оцінка відповідно до Рекомендацій Ради ЄС щодо стійкості критичної інфраструктури (2022)
Ризики, пов'язані з технологічною безпекою та витоком технологій	Затверджений перелік стратегічних технологій, критично важливих для економічної безпеки; ухвалений список з 10 технологій подвійного призначення для оцінки ризиків
Ризики, пов'язані з використанням економічних залежностей або економічним примусом	Оцінка в контексті антипримусового інструменту ЄС

Джерело: складено авторами на основі [1; 2]

У січні 2024 р. Європейська комісія оприлюднила пакет з п'яти ініціатив, спрямованих на зміцнення економічної безпеки ЄС в умовах зростання геополітичної напруженості та глибоких технологічних змін, серед яких: перегляд та посилення правил перевірки іноземних інвестицій у ЄС; виявлення потенційних ризиків витоку технологій через зовнішні інвестиції; сприяння посиленій координації питань експортного контролю, пов'язаних з товарами подвійного використання; підтримку досліджень і розробок у сфері технологій з потенціалом подвійного використання; рекомендації щодо заходів для підвищення безпеки досліджень на національному та галузевому рівнях [3].

В цілому зазначимо, що ключовий акцент стратегії економічної безпеки ЄС зорієнтовано на максимальне ефективне управління вразливістю європейської економіки до саме зовнішніх загроз, захист від зовнішньоторговельних, фінансових, інвестиційних ризиків, що посилюються під впливом геополітичних зрушень та військових конфліктів. Інструменти забезпечення економічної безпеки в цьому контексті розглядаються у двох аспектах: по-перше, інструменти, що впливають на економічні результати (інструменти торговельного захисту), по-друге, заходи економічної політики, що мають вплив на неекономічні результати (збереження переваги в критичних технологіях, зміцнення кіберінфраструктури, обмеження доступу інших країн до певних технологій).

В якості інструментів та заходів захисту від ризиків ЄС впроваджує [2; 3; 9]:

1. Методику кількісної оцінки стратегічних торговельних залежностей у ланцюгах поставок на основі підходу «знизу-вгору», що включає 3 критерії, саме концентрацію імпорту з-поза меж ЄС, його важливість для попиту, його замінність продукцією з ЄС, що при порівнянні із системою визначених порогових значень дає можливість виявити «залежні» товари. Для ЄС така стратегічна залежність особливо актуальна в енергетичній екосистемі, екосистемі охорони здоров'я, а також в екосистемах відновлюваних джерел енергії, цифрових технологій та електроніки.

2. Перелік із 10 критичних технологій, що є важливими для забезпечення захисту, серед яких найбільш чутливими є технології передових напівпровідників, що

охоплюють мікроелектроніку, фотоніку, височастотні напівпровідники та обладнання для виробництва напівпровідників; технології штучного інтелекту, що охоплюють високопродуктивні обчислення, хмарні та периферійні обчислення, аналітику даних, комп'ютерне бачення, оброблення мови та розпізнавання об'єктів; квантові технології, що охоплюють квантові обчислення, квантову криптографію, квантовий зв'язок, квантове зондування та квантовий радар; біотехнології, що охоплюють методи генетичної модифікації, нові геномні методи, технологію генного приводу та синтетичну біологію.

3. Надзвичайний інструмент єдиного ринку (Single Market emergency instrument – SMEI), який містить нову структуру кризового управління для різних рівнів ризиків для підтримки функціонування єдиного ринку і посилення спроможності ЄС ефективно реагувати на кризові ситуації, маючи не меті забезпечення постачання та розподілу основних товарів і послуг під час криз.

4. Вимоги щодо перевірки прямих іноземних інвестицій, що забезпечує захист критичних галузей і секторів від небажаного впливу, розв'язання проблем, пов'язаних з економічною безпекою, запобігання передачі технологій, блокування небажаного іноземного доступу до знань і технологій, а також запобігання поглинанню стратегічних компаній і активів у критичних секторах.

5. Моніторинг та оцінку зовнішніх інвестицій у критичні технології, зокрема акцентується увага на потенційних ризиків для безпеки внаслідок зовнішніх інвестицій компаній ЄС у третіх країнах у передові технології та ноу-хау (квантові технології, напівпровідники та штучний інтелект), які можуть бути використані для посилення військових і розвідувальних можливостей цих країн, що потенційно можуть використати їх проти ЄС або становити загрозу міжнародному миру та безпеці.

6. Регулювання експорту товарів подвійного використання для підтримки міжнародного миру, безпеки та прав людини, що базується на положеннях Білої книги щодо експортного контролю (2024), у якій визначено відмінності в контролі за експортом товарів подвійного призначення в державах-членах ЄС і викладено пропозиції щодо посилення координації дій на рівні ЄС.

7. Регламент ЄС про Інструмент боротьби з примусом (Anti-Coercion Instrument, 2023), що встановлює правові рамки для реагування ЄС у разі економічного примусу з боку третіх країн, визначає повноваження Європейської комісії безпосередньо протидіяти економічним загрозам з боку країн, що не входять до ЄС, за допомогою власних спільних заходів.

8. Рекомендації щодо оцінки ризиків для безпеки в секторі досліджень та інновацій, в яких викладено принципи співробітництва та координації на рівні ЄС для підтримки держав-членів ЄС і дослідницьких організацій в управлінні ризиками, пов'язаними з міжнародним характером наукових досліджень, включаючи потенційне зловживання конфіденційними знаннями та технологіями у військових цілях у третіх країнах або для підризу фундаментальних цінностей. Зміст безпеки в секторі наукових досліджень розглядають як захист наукових зусиль від зловживання та неправомірного впливу зовнішніх організацій, через ризики незаконної передачі знань або технологій.

Слід підкреслити, що здатність забезпечувати економічну безпеку та стійкість для ЄС залежить напряду від утримання ним вагомої або визначальної ролі у

глобальному просторі, що є певною гарантією захисту від економічного примусу. Наявність сильного європейського бізнес-середовища, цілеспрямована політика забезпечення економічного оздоровлення економіки в цілому та підтримки певних галузей є визначальними передумовами зміцнення економічної безпеки.

Позиціонування країн в світовому ландшафті економічної безпеки залежить від ступеня їх залежності від інших країн світу, що кількісно оцінюється рядом індикаторів, зокрема загальною внутрішньою або зовнішньою орієнтацією економіки, залежністю від конкретних імпортованих товарів або експортних ринків, а також роллю у світовій економіці (табл. 2).

Таблиця 2

Геоелектронічні індикатори країн в аспекті безпекового розвитку (2022)

Індикатори	Країни		
	ЄС	США	Китай
Розмір ринку (ВВП, млрд. дол.)	16995,8	26006,9	17881,8
Частка від світового ВВП, %	16,7	25,6	17,6
Торгівельна відкритість, %	30	19	30
Число залежних товарів	430	494	205
Число залежних стратегічних галузей	143	155	67
Основні регіони походження	Китай (65%), В'єтнам (5%), Великобританія(4%)	Китай (63%) ЄС (10%) Канада (7%)	Австралія(45%), Бразилія (13%), Індія (6%)
Найкрупніші імпортери	США (18%), Великобританія (13%), Китай (11%)	ЄС (17%) Канада (15%), Мексика(15%)	ЄС (17%), США(16%), Гонконг (10%)
Число домінуючих товарів	289	68	704
Число домінуючих стратегічних секторів	94	28	220

Джерело: складено авторами на основі [2; 10]

ЄС є більш відкритою економікою порівняно із США, при цьому залежить від стратегічного імпорту 430 видів товарів із 143 галузей, що переважно постачаються із Китаю, В'єтнаму та Великобританії (74% від стратегічного імпорту). При цьому ризики розглядаються не тільки з позиції імпортової залежності, але й в аспекті експортної концентрації, зокрема 18% європейського експорту орієнтовано на США, 13% на Великобританію, 11% на Китай, що створює імовірність появи додаткових ризиків внаслідок перебоїв та обмежень в експорті. При цьому Китай як один із стратегічних гравців є менш залежним від стратегічного імпорту (205 товарів, 67 галузей), при цьому є основним постачальником цих товарів для ЄС та США, експортуючи глобально 704 види домінуючих товарів із 220 стратегічних галузей.

Загалом, безпекові аспекти ЄС інтегрує в політику забезпечення конкурентоздатності європейської економіки, утримання лідерських позицій та забезпечення економічного добробуту на умовах сталості та зеленого зростання. Позиціонування країн ЄС у

глобальних рейтингах свідчить, що вони знаходяться в перших 50% рейтингу країн світу за легкістю ведення бізнесу та ступенем економічної свободи. Так, значення індексу легкості ведення бізнесу країн ЄС є достатньо високим, за даними 2020 р. в середньому складає 76,21 (що на 20% вище середньосвітового). 6 країн ЄС (Ірландія, Естонія, Люксембург, Нідерланди, Данія та Швеція) входять до топ10 найбільш економічно вільних країн світу (2023). Країни ЄС знаходяться в перших 25% рейтингу країн світу за успіхами в досягненні цілей сталого розвитку (2022) та формують топ10 країн рейтингу, в середньому по ЄС показник складає 80,16%. Більшість країн ЄС знаходяться в перших 25% рейтингу країн світу та є лідерами за рівнем глобальної стійкої конкурентоспроможності (Global Sustainable Competitiveness Index), у тому числі 5 країн, а саме: Швеція, Фінляндія, Данія, Франція та Словенія, входять до топ10 рейтингу (2022). Всі країни ЄС входять до ТОП50 країн світу за рівнем екологічної ефективності (Environmental performance index, 2022), а 7 країн, зокрема Данія, Фінляндія, Мальта, Швеція, Люксембург, Словенія, Австрія входять до ТОП10, отже, відповідно є країнами з найбільш ефективною екологічною політикою. Також країни ЄС очолюють рейтинг зелених економік (Green Growth Index, 2021), топ 30 країн рейтингу на 80% складається саме з країн ЄС. Таким чином, сильні сторони європейського соціально-економічного середовища посилюють потенціал ЄС щодо зміцнення безпекових позицій, формування дієвих механізмів управління вразливостями, у тому числі тими, що пов'язані із діями інших гравців у світовому просторі.

Стратегічні ініціативи ЄС більше орієнтуються на безпекові питання, що пов'язані із зовнішніми шоками, з одного боку, а з іншого – залишаються внутрішні дисбаланси та проблеми, що послаблюють безпекові позиції країн ЄС. Як зазначають фахівці ЄЦБ, невизначеність у фінансовому та макроекономічному середовищі наразі є надзвичайно високою у світі, який змінюється внаслідок значних змін у геополітиці, міжнародному співробітництві, глобальній торговельній політиці, фінансовому регулюванні тощо. Напруга у питаннях національної безпеки, зростання масштабів європейських оборонних інвестицій, додають ще більшої невизначеності до поточного середовища. Невизначеність економічної політики в євроні наразі більш ніж утричі перевищує середній історичний показник, а індекс невизначеності торговельної політики більш ніж у вісім разів перевищує середній історичний показник, при цьому ці рівні значно вищі за ті, що спостерігалися під час пандемії [4].

Як показав проведений аналіз, внутрішні загрози, що визначають стан європейського безпекового середовища, пов'язані із:

- зростанням політичної нестабільності в межах ЄС внаслідок поступового зростання ролі популістських партій, що виступають проти традиційних політичних еліт, посилюючи політичну поляризацію. Підтримка правих та євроскептичних партій (AfD в Німеччині, Rassemblement National у Франції) призводить до зростання недовіри до європейських інституцій;

- проблемою консенсусу між країнами-членами ЄС щодо спільної фінансової політики, оборони, енергетичної стратегії, міграційного тиску, політики фінансової підтримки третіх країн, зокрема України, що суттєво стримує процес прийняття стратегічно важливих рішень, не сприяючи досягненню стабільності та стійкості;

– міграційними викликами, що сформувались внаслідок впливу сирійської кризи (2015–2016 рр., ЄС прийняв понад 1,3 млн. біженців); війни в Україні (2022–2024 рр., країни ЄС прийняли понад 8 млн. вимушених мігрантів), зростання кількості мігрантів з Африки та Близького Сходу через кліматичні зміни, політичні режими, нестабільність (2023–2025 рр.), що створює додаткове фінансове навантаження на бюджети країн, викликає соціальну дестабілізацію та протести, підсилює внутрішню напругу та відсутність єдності між країнами-членами у прийнятті рішень;

– економічними викликами, що пов'язані із високим рівнем державного боргу країн ЄС (за даними 2023 р. складає 80,8% ВВП, при чому такі країни, як Греція, Італія, Франція, Іспанія та Бельгія мають рівень заборгованості, що перевищує розмір їх ВВП) [6], що на фоні невисоких темпів економічного зростання (0,9% зростання ВВП у 2024 р., за прогнозними оцінками ЄЦБ до 1,3% на 2025 рік, 1,6% на 2026 рік) [6] підсилюється обмеженими можливостями урядів зменшувати боргове навантаження; збереженням бюджетних дефіцитів (-3,5% ВВП в середньому по ЄС у 2023 р., зокрема Італія 5,5%, Угорщина 6,7%, Румунія 6,5%, Франція 5,5%) [4], що також сприяє накопиченню боргу. Слабке економічне зростання залишається викликом для Єврозони, навіть за відсутності подальших шоків;

– викликами демографічної безпеці, що пов'язані із старінням населення (21,6% частка населення ЄС у віці понад 65 років станом на 01.01.2024 р., медіанний вік складає 44,7 років) [6], зростанням загального рівня демографічного навантаження на працездатне населення (33,9% по ЄС на 01.01.2024, що означає що на кожну особу віком 65 років і старше припадає трохи більше 3 осіб працездатного віку) [6], як наслідок збільшення тиску на пенсійні системи та системи охорони здоров'я, що вимагає підвищення державних витрат та посилює бюджетні дефіцити та заборгованість;

– посиленням загроз енергетичній безпеці країн ЄС, зокрема внаслідок високої залежності від імпорту енергоресурсів та відмови від імпорту газу із РФ (REPowerEU визначає в якості цільового критерію повну відмову від російського імпорту, тоді як за даними 2024 р. його частка в імпорті ЄС склала 19% [6]);

– інтенсифікація кіберзагроз, які можуть призводити до масштабних фінансових втрат, порушень роботи критичної інфраструктури, викрадення даних та компрометації конфіденційної інформації, як наслідок посилення технологічних вразливостей. За даними ENISA 20% кібератак спрямовані на сектор державного управління, 11% – транспорт, по 9% – фінанси та цифрова інфраструктура, по 6% – бізнес-послуги та громадськість [5]. У 2023 році 61% зареєстрованих кібератак на країни ЄС були здійснені проросійськими хактивістськими групами, причому 75% з них були атаками типу DDoS;

– технологічними викликами, зниженням інноваційного потенціалу – інноваційні та фінансові екосистеми ЄС базуються на технологіях, які в основному були розроблені в минулому столітті та не пристосовані для розвитку нових передових технологій; лише чотири з 50 найбільших технологічних компаній світу є європейськими. Також для ЄС характерним є недостатній обсяг внутрішніх заощаджень для інвестування технологічних ідей та рішень, як наслідок, більшість технологічних інвестицій в Європі надходить від американських венчурних фондів;

–фрагментацією внутрішнього ринку – так, за даними МВФ, внутрішні бар'єри в Європі еквівалентні 44% тарифу на промисловість і 110% на послуги; торговельні бар'єри, що досі існують в межах ЄС, складають біля 10% економічного потенціалу, що можна було б використати для інновацій, розробки та трансформації технологій майбутнього [7].

Також варто зазначити, що невизначеність щодо перспектив інфляції залишається високою, головним чином через посилення суперечностей у світовій торгівлі. Ескалація торговельної напруженості може призвести до знецінення євро та зростання вартості імпорту, тоді як вкрай необхідні витрати на оборону та інфраструктуру можуть підвищити інфляцію через сукупний попит. Геополітична напруженість також може призвести до зростання інфляції через перебої в торгівлі, зростання цін на сировинні товари та енергоносії. Водночас зниження попиту на експорт з єврозони та уповільнення зростання внаслідок підвищення тарифів або геополітичної напруженості можуть становити загрозу для економіки, пригнічувати попит і штовхати інфляцію донизу.

Висока невизначеність, як всередині країни, так і за кордоном, стримує інвестиції, тоді як проблеми з конкурентоспроможністю впливають на експорт. Вирішення цих проблем з метою покращення перспектив зростання, безумовно, є більш складним завданням у нинішніх умовах надзвичайно високої невизначеності щодо торговельно-економічної політики.

Саме в таких умовах високої гео економічної та геополітичної турбулентності розвивається та трансформується європейська модель економічної безпеки, що представляє собою інституціолізовану систему багаторівневої координації, яка базується на економічній інтеграції (єдиний ринок, єврозона), регуляторному мультицентризмі (інститути ЄС, національні уряди, ЄЦБ), соціальній відповідальності (високі стандарти праці, якості життя, охорони довкілля, соціального забезпечення), стратегічному плюралізмі (торгівля, інвестиції, технології та інновації, енергетика, цифровий розвиток). Європейська модель є унікальним поєднанням демократичної багатосторонності, соціальної політики і економічної відкритості, проте її ефективність залежить від здатності модернізуватись і зберігати єдність в умовах криз. У порівнянні з США та Китаєм, її головною перевагою є людиноцентричність, а головним ризиком – внутрішня дезінтеграція.

Той факт, що ЄС є об'єднанням 27 різних країн, які мають власні погляди на гео економіку та розвиток міжнародних відносин, відповідно мають власні стратегії національної безпеки, в яких особлива увага приділяється економічним загрозам національного рівня, обумовлює ускладнення процесу прийняття спільних рішень з питань впровадження регуляторних інструментів посилення економічної безпеки, призводить до того, що значна частина ролі ЄС у формуванні політики у сфері економічної безпеки зводиться до заохочення співробітництва між країнами-членами.

Висновки. Європейський Союз активно формує оновлену модель економічної безпеки, що ґрунтується на поєднанні внутрішньої стійкості та зменшенні критичних зовнішніх залежностей. Такий підхід враховує як традиційні загрози, так і новітні виклики – гео економічні, технологічні та інфраструктурні. Нова Стратегія економічної безпеки ЄС відображає системне бачення ризиків і механізмів їх стримування, при цьому особливий акцент зроблено на необхідності колективної відповіді, уніфікації економічної політики та стратегічних інвестицій.

Однією з ключових проблем ЄС залишається внутрішня фрагментація, збереження впливу економічних, демографічних, міграційних та енергетичних, посилення політичних протиріч, поглиблення розбіжностей в національних інтересах та пріоритетах, що в свою чергу знижує ефективність реалізації єдиної політики економічної безпеки.

Як показав аналіз, модель економічної безпеки ЄС спрямована на вдале поєднання регуляторних, інвестиційних, торговельних та інноваційних інструментів, включаючи диверсифікацію постачань, підтримку критичних технологій та зміцнення внутрішнього ринку. При цьому стратегічна автономія має бути не ізоляціоністською, а кооперативною – із збереженням принципів відкритої економіки, проте з посиленням контролю над критичними залежностями. В цьому світлі викликами для забезпечення ефективності стратегії економічної безпеки ЄС є досягнення максимальної координації дій всіх країн-членів, забезпечення підтримки нового підходу, що можливо лише за умови узгодженої зовнішньої політики.

Вивчення європейського досвіду формування системи економічної безпеки може стати підґрунтям для формування української моделі економічної безпеки, орієнтованої на стандарти ЄС. Україна має враховувати європейський досвід у питаннях контролю критичних залежностей, посилення технологічного суверенітету, енергетичної безпеки та захисту стратегічної інфраструктури. З огляду на перспективу євроінтеграції, адаптація української політики економічної безпеки до принципів ЄС сприятиме гармонізації систем управління ризиками, наближенню до нормативно-правових рамок ЄС та підвищенню стійкості до гібридних загроз.

Список використаних джерел:

1. An EU approach to enhance economic security. European Commission, 2023. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/en/ip_23_3358/IP_23_3358_EN.pdf
2. Chimits F., Mejino Lopez J., Poitiers N.F., Vicard V., Wibaux P. European economic security: current practices and further development. Policy Department for External Relations Directorate General for External Policies of the Union, 2024. 35 p. <https://doi.org/10.2861/99310>
3. Commission proposes new initiatives to strengthen economic security. European Commission, 2024. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_24_363
4. De Guindos L. Financial stability in uncertain times. European Central Bank, 2025. URL: <https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2025/html/ecb.sp250403~64e41daf3f.en.html>
5. ENISA threat landscape 2024. European Union Agency for Cybersecurity, 2024. URL: <https://www.enisa.europa.eu/publications/enisa-threat-landscape-2024>
6. Eurostat: official site. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
7. Lagarde C. The economic and human challenges of a transforming era. European Central Bank, 2025. URL: https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2024/html/ecb.sp241118_2~33a5a516a2.en.html
8. Memo on European Economic Security. European Commission, 2024. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_24_364

9. Pisani-Ferry J., Weder di Mauro B., Zettelmeyer J. How to de-risk: European economic security in a world of interdependence. *Policy Brief*. No 7. 2024, Bruegel. URL: <https://www.bruegel.org/system/files/2024-05/PB%2007%202024.pdf>
10. Unctadstat: official site. URL: <https://unctadstat.unctad.org/datacentre/dataviewer/US.GDPTotal>

References:

1. European Commission (2023) *An EU approach to enhance economic security*. Available at: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/en/ip_23_3358/IP_23_3358_EN.pdf
2. Chimits F., Mejino Lopez J., Poitiers N.F., Vicard V., & Wibaux P. (2024) [European economic security: current practices and further development]. Policy Department for External Relations Directorate General for External Policies of the Union. 1-35. Available at: <https://doi.10.2861/99310>
3. European Commission. (2024). *Commission proposes new initiatives to strengthen economic security*. 2024. Available at: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_24_363
4. De Guindos L. (2025) [Financial stability in uncertain times. *European Central Bank*]. Available at: <https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2025/html/ecb.sp250403~64e41daf3f.en.html>
5. European Union Agency for Cybersecurity (2024). *ENISA threat landscape 2024*. Available at: <https://www.enisa.europa.eu/publications/enisa-threat-landscape-2024>
6. Eurostat. (2025). Available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
7. Lagarde C. (2025) [The economic and human challenges of a transforming era]. *European Central Bank*. Available at: https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2024/html/ecb.sp241118_2~33a5a516a2.en.html
8. European Commission (2024) *Memo on European Economic Security*. Available at: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_24_364
9. Pisani-Ferry J., Weder di Mauro B., & Zettelmeyer J. (2024) [How to de-risk: European economic security in a world of interdependence]. *Policy Brief*. No 7. Available at: <https://www.bruegel.org/system/files/2024-05/PB%2007%202024.pdf>
10. Unctadstat (2025) Available at: <https://unctadstat.unctad.org/datacentre/dataviewer/US.GDPTotal>